

94(439)''1848/49''

Martonosi Mirella

: Újvidéki Egyetem, BTK, Történelem Tanszék

: merima@freemail.hu

KISS ERNŐ HALÁLRA ÍTÉLÉSE

Sentencing to Death Ernő Kiss

A dolgozat célja ismertetni Kiss Ernő aradi vértanú elítélésének körülményeit, különös hangsúlyt fektetve Ferenc József császár személyes felelősségére. Kiss Ernő nem csak öszmagyar, hanem vajdasági szempontból is kulcsfontosságú személy, hiszen a Délvidéken harcolt a szerb–magyar háborúban, amelynek hatása még sokáig rányomta bélyegét a két nép közötti politikai és társadalmi kapcsolatokra, és néhány vonatkozásban talán még ma is érezhető. Ez az esszé elsősorban szakirodalmi művek alapján íródott, kiegészítve Kiss Ernő tárgyaláson tett vallomásaival.

Kulcsszavak: Kiss Ernő, aradi vértanú, 1848/49-es forradalom, megtorlás, ítélet, Ferenc József felelőssége.

1849. augusztus 13-án Világosnál a magyar hadsereg megadta magát a Rüdiger tábornok vezette orosz haderő előtt, ezzel végleg elbukott a magyar szabadságharc és megkezdődött az ellenforradalmi megtorlás. Világosnál tette le a fegyvert Kiss Ernő is. Bajtársai mellett maradt, még ha volt is lehetősége a menekülésre. Szentül hitte, hogy neki már csak származásánál fogva sem eshet bántódása.

Gazdag, örmény eredetű családban született. Katonai pályafutását a bécsi Theresianum elvégzése után, 1818-ban a császári hadsereg egy dzsidásezredében kezdte. 1845-ben a 2. (Hannover) huszárezred parancsnoka volt. 1848 tavaszán ezredével Nagykikindán állomásozott, így a kezdetektől részt vett a szerb felkelők elleni harcokban. Az ő nevéhez fűződik az első jelentős délvidéki győzelem, a perlaszi szerb tábor bevétele szeptember 2-án. Október 12-én – a honvéd hadseregben elsőként – honvéd vezérőrnaggyá nevezték ki és átvette a bányai hadtest parancsnokságát. December 12-én – ismét elsőként – honvéd altábornaggyá nevezték ki, de az 1849. január 2-ai pancsovai ütközet után a tisztikar követelésére lemondott, és január 9-én átadta a hadtest parancsnokságát Damjanich Jánosnak. „Kárpótlásul” Debrecenben az adminisztratív feladatokat ellátó Országos Főhadparancsnokság vezetőjévé nevezték ki. Március 9-én megkapta a Magyar Katonai Érdemrend II. fokozatát. A szabadságharc végéig több alkalommal is helyettesítette a hadügyminisztert. A világosi fegyverletétel után fogságba esett, és Aradon várta, hogy döntsenek a sorsa felől.

Eközben az osztrák politikai körök már jó ideje törték a fejüket az esetleges megtorlás szabályain, a büntetések módján és mértékén. A forradalmárokkal szemben Alexander Bach belügyminiszter a halál-, a börtön- és pénzbüntetést, vagyonekobbzást, sőt, még a deportációt is javasolta. A minisztertanács elismerte, hogy a főbűnösöknek el kell nyerniük a büntetést. Szintén a minisztertanács hagyta jóvá Julius Jacob von Haynau tábornagy július 1-jei szigorú fellépést ígérő kiáltványát. Haynau pedig azt a személyt, aki a magyar kormánnyal vagy hadsereggel kapcsolatban állt, rögtönítélő eljárással büntette volna. Persze, felmerült az amnesztia kérdése is. A kegyelmet Felix Schwarzenberg miniszterelnök csak az őrmesternél alacsonyabb rangú személyeknek akarta megadni. Azoknak, akik a lázadó kormány kormányzati tevékenységében részt vettek, még véletlenül sem. A temesvári csata után a minisztertanács, már semiképp sem terjesztette volna ki az amnesztia hatályát a hadügyi igazgatás vezetőire, és ebbe a kategóriába tartozott Kiss Ernő is. Schmerling igazságügyi miniszter csak azokat részesítette volna kegyelemben, akik úgy lettek törzstisztek a honvédseregben, hogy korábban nem szolgáltak a császári hadseregben – feltéve, hogy nem fejtettek ki kiemelkedő tevékenységet a forradalmi kormány szolgálatában vagy érdekében. (HERMANN 1999: 49–64.) A világosi fegyverletétel jelentette az igazi fordulatot, mert az augusztus 20-i minisztertanács már könyörtelen keménységet tanúsított a vezetőkkel szemben. A fordulat beálltának nagymértékben maga az uralkodó, Ferenc József fellépése az oka. Miután a magyarok kapituláltak, Ferenc József nagy döntés előtt állt, amelytől jelentős mértékben függött a Magyarországgal való jövőbeli kapcsolata. Dönthetett egy békés politikai irányvonal mellett, amelynek célja Magyarország erőszak nélküli integrálása lett volna. De dönthetett az erőszakos megtorlás mellett is. Ez utóbbi jobban megfelelt mind a személyiségének, mind az öt körülvevő udvari körök elvárásainak. (BLED 1998: 128.) Ferenc József három csoportba sorolta a még perbe fogandókat: 1) az ideiglenes kormány, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjai, az április 14-i határozat részesei és a kormánybiztosok; 2) a felkelő hadsereg minden tábornoka; 3) az április 14-e után a forradalmi kormány szolgálatában vagy érdekében kiemelkedő vagy veszélyes tevékenységet kifejtett honvédtisztek, polgári hivatalnokok és lelkipásztorok. Arra utasította Haynaut, hogy utólag, esetről esetre tegyen neki jelentést azokról a személyekről, akiken a halálbüntetést végrehajtották. Tehát a halálos ítéletek előzetes felterjesztésének követeléséből így lett a végrehajtott halálos ítéletek utólagos bejelentésének kötelessége. Ezzel az utasítással Haynau szabad kezet kapott. (HERMANN 1999: 49–64.) Ő már 1849. augusztus 25-én tudta: a hadbírószági eljárás csak ceremónia lesz, az elfogott lázadóvezéreket kivégezteti. Úgy vélte, a lázadók minden főnökét, ide számítva az önálló csapattestek vezetőit is, fel kell akasztani. Nem a bécsi udvar jóindulatán múlott, hogy kegyetlen tervét nem valósíthatta meg. Az első kivégzések után

felzúduló nemzetközi felháborodás sok száz magyar hazafi életét mentette meg. Haynau a császárhoz intézett augusztus 26-i levelében kifejtette, hogy ha rajta múlik a büntetések végrehajtása, őt fogja érni a közvélemény szemrehányása, és ő mint öfelsége hűséges alattvalója, szívesen vállalja ezt magára. „Ha azonban öfelsége az előzetesen közölt különleges utasításokkal kijelöli a szigor és a kímélet határait, akkor a gyűlölködők a szigorot öfelségének fogják tulajdonítani, azok köszönete azonban, akik kegyelemben részesülnek, nem őt fogja illetni; ezt a lázadók és szövetségeseik hivatlan külföldi közbenjárásnak fogják tulajdonítani.” (HERMANN 2007) A szigorú büntetéseket a császár is támogatta mert a debreceni országgyűlés trónfosztó határozata mélyen sértette őt dinasztikus büszkeségében. Úgy vélte, hogy a politikai bűnök elrettentő büntetésével tartozik alattvalóinak is, akik szenvedtek e bűnök miatt. Míg Miklós cár kegyelmet kért/ajánlott a megtévedteknek, addig Ferenc József a megtévedteken csupán a tévútra vezetett tömegeket értette. A bűnösök elítélését a császár a birodalom közbiztonsági kérdésének tekintette, és önmaga szent kötelességének, amely a közjavat szolgálja. Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy amikor Ferenc József az erőskezűnek nem éppen nevezhető Ferdinánd helyébe lépett, ez annak az udvari kamarillának a győzelmét jelentette, amely nem volt hajlandó kompromisszumot kötni a magyar forradalmi körökkel. I. Ferenc József és családja kétségkívül a márciusi forradalmakban látta minden baj forrását, s e forradalmakban kitüntetett szerepet játszottak a magyar rebellesek. (HERMANN 2007) A Zsófia főhercegnő által képviselt udvari klikk a kezdetektől fogva Jelačićot támogatta, s alapvető fontosságúnak tekintette a magyar önállósági törekvések megregulázását. A bécsi októberi forradalmat legalább annyira a magyar ármányok, mint a bécsi radikális demagógok agitációja következményének tekintették. Magának a december 2-i trónváltásnak is az egyik oka a magyar lázadás volt: hiszen V. Ferdinánd szentesítette azokat a magyar törvényeket, amelyek alapján s amelyek védelmében a magyar lázadás folyt. (GAVRILOVIĆ 1994: 88) A főhercegnő köré csoportosuló kamarilla a magyar törvényeket átmeneti engedménynek tartotta, amelyet majd az első adandó alkalommal vissza lehet vonni. (ORDAS 1988: 26.) I. Ferenc József hihetetlenül erős bizalommal volt hadserege iránt, de ugyanilyen mértékben megkövetelte a hadsereg feltétlen engedelmességét is. És most e hadsereg tisztjei nem előtte, törvényes uralkodójuk előtt hódolnak meg, hanem az előtt a haderő előtt, amelyet miattuk volt kénytelen segítségül hívni. És emellett még Arad vára is az oroszok előtt kapitulált. A cár pedig ezeknek a lázadóknak kért kegyelmet. (HERMANN 2007) Haynau szerint félreismerhetetlen volt az oroszok eljárásának célja, írta, azaz az, hogy a fanatizált lázadó hadseregben és a nemzetben szimpátiát ébresszenek maguk iránt, s ez sikerült is nekik. Valószínűleg ez a levél adta meg a döntő lökést ahhoz, hogy a császár a kíméletlen megtorlás politikája mellett döntsön. (HERMANN 2007)

Az október 6-ai kivégzéssel vette kezdetét a politikai és katonai elit elleni megtorlás. A dátum kiválasztása nem volt véletlen: 1848-ban a bécsi forradalmi nép ezen a napon végzett Latour táborszernaggyal és hadügyminiszterrel. Márpedig a bécsi kormánykörök meg voltak győződve arról, hogy a bécsi forradalmat és Latour halálát a magyarok, köztük Batthyány titkos akciói okozták. Kiss Ernő volt a legmagasabb rangú, fogságba esett olyan császári tiszt, aki mindvégig kitartott a magyar oldalon. A tárgyalásvezetői előterjesztésben valamennyi vádlott részt vett a magyar lázadó kormány által elrendelt erőszakos ellenállásban a bevonuló császári sereggel szemben, s valamennyien harcoltak az április 14-ei debreceni országgyűlési határozatok végrehajtásáért. Ezzel megvan a jogalap ahhoz, hogy felségsértés büntetével vádolják őket. A vádlottaknál két határidőt vettek figyelembe: az október 3-ai manifesztumot, amely feloszlatta a magyar országgyűlést, és április 14-ét, a Habsburg-ház trónfosztását. (HERMANN 1999: 65–87.) A fő vád tehát felségsértés volt. Az alkalmazandó büntető törvények az 5. sz. hadicikk és a Mária Terézia-féle bűnvádi perrendtartás 61. cikkelye, amely alapján azt rótták fel a vádlottaknak, hogy korábbi hadseregükkel szemben harcoltak. (ORDAS 1988: 88)

Az ítéletek jogi megalapozottsága azonban kétséges volt. Az okt. 3-i manifesztum a magyar közjog szempontjából érvénytelen volt. Formailag azért, mert nem szerepelt rajta a felelős magyar miniszter ellenjegyzése. Tartalmilag pedig azért, mert az uralkodónak az éves költségvetés elfogadása előtt nem volt joga feloszlítani a parlamentet. A felségsértés vádja ugyanilyen kétes alapokra épült. Ferenc József ugyanis nem volt magyar király, hiszen nem koronáztatta meg magát, nem adott ki koronázási hitlevelet, nem esküdött meg az ország törvényeire. (HERMANN 1999: 65–87)

Karl Ernst törzshadbíró, a magyarországi osztrák hadsereg tábori törzshadbíróságának vezetője Haynau beosztottja volt, és mindenben parancsai szerint járt el. Haynau utasítása pedig az volt, hogy az eljárásokon minél gyorsabban essek túl, eltekintve minden időrabló formaságtól. Az ítéleteket szándéka szerint már huszonnégy órával a kihirdetés előtt végre kellett volna hajtani. Éppen ezért az ítélet indoklásában maga Ernst is sietett hangsúlyozni a kihallgatások felületességét, amiben tagadhatatlanul igaza is volt. (ORDAS 1988: 86–87) Ernst véleménye szerint Kiss Ernő több tekintetben is felelősség alá vonható. Az okt. 3-i manifesztumot követően, amikor kézhez kapta a temesvári helyőrség tisztjeinek hűségnyilatkozatát, nem válaszolt rá. Elfogadta a forradalmi kormány utasításait, kinevezéseit, az előléptetéseket, követte a forradalmi kormányt, amely a királyi hadseregtől szorongatva egyik helyről a másikra menekült. A forradalmi kormány súlyos felségsértést követett el, és ebből következik, hogy mindazok, akik személyüket, szolgálataikat, tevékenységüket ennek a felségsértő kormánynak a fenti célra felajánlották, ugyanezt a büntetést követték el. Mivel a vádlott az

április 14-i országgyűlési határozat után is megmaradt a lázadó kormány szolgálatában, őt is felségsértőnek kell tekinteni. (KATONA 1983)

Kiss Ernő vallomásának egyik fő jellemvonása, amely egész kihallgatásán végighúzódik, hogy azt hangsúlyozza, hogy akarata ellenére került szorult helyzetbe, hiszen a császárhoz mindvégig hű maradt, mi több, közvetlenül vagy közvetve a császár parancsára cselekedett. Az uralkodó felelősségét más felségsértéssel vádolt katonákra is kiterjeszti, mert szerinte mindannyiukat az ő ellentmondásos parancsai juttatták vissza helyzetbe, sőt a tiszteknek kérésük ellenére sem adtak utasításokat jövőbeli magatartásukat illetően. (KATONA 1983) Igaz, hogy a végleges szembefordulás előtt a vezető tábornokokkal bizalmasan közölték, hogy csak azokat a parancsokat vegyék komolyan, amelyek papírján egy titkos kód jelzi, hogy Bécs egyetértésével találkoznak, de ezt sokan nem tudhatták. (ORDAS 1988: 48.) Ferdinánd parancsára a magyar hadsereg a magyar alkotmányra esküdt fel. Az eskü pedig így szólt: „Esküszöm az élő Istenre: királyomnak, V. Ferdinándnak és a magyar alkotmánynak hűséget fogadok!” Az esküben szereplő „és” szócska tisztek százainak okozott lelkiismereti problémát. Hiszen törvényes uralkodójuk parancsára kerültek a törvényesen megalakított magyar fegyveres erőkhöz. (ORDAS 1988: 52–53.) Mivel a király a magyar hadsereget a magyar kormány alá rendelte, Kiss Ernő, Mészáros tábornok felszólítására, nem engedelmesskedhetett a temesvári főhadparancsnoknak, és nem térhetett vissza hűségnyilatkozatot tenni. Emellett maga Ferdinánd hagyta jóvá az ellenállás megszervezését a horvát bánnal szemben. Amikor látta, hogy a korántsem egyértelmű helyzet súlyos végkövetkezményekkel járhat, a magyar hadsereg elhagyását vélte a legjobb megoldásnak. Eltávozására azonban nem nyílt lehetőség – bár többször is kérte –, csak két dolog között választhatott: vagy hadbíróság elé állítják, vagy hazaárulóként bánnak vele. Nem értett egyet a köztársaságpárti kormányzattal, sőt az akkori körülményeket egyenesen terrorisztikusnak tartotta. Vallomása szerint nem önös érdekekből tartott ki a magyar oldalon. Anyagi céljai nem érvényesülhettek a magyar mozgalom oldalán, hiszen vagyona nagy részét elvesztette. Habár országos főhadparancsnok volt, nem volt meg hozzá az a működési köre, amely az ilyen állással az osztrák hadseregben jár. Hivatali tevékenysége felülvizsgálatokra, szállítmányok ellenőrzésére stb. szorítkozott, egyszóval csapatok nem tartoztak alá. (KATONA 1983)

Amikor a magyar honvédsereg egy részét északra vitték, hogy a királyi sereg ellen harcoljon, Kiss Ernő lemondott tisztségéről, és a Délvidéken maradt. A szerbek ellen harcolt, mert ismerve szeparatisták céljaikat, ezt tartotta méltónak egy uralkodójához hű katonához. A fennálló helyzetben nem tehetett többet, mint azt, hogy a királyi csapatok ellen tudatosan nem harcolt – már csak azért sem, mert nagyon jól tudta, hogy a mozgalom kezdete óta állandó politikai felügyelet alatt tartják. A magyar kormány felügyelete alatt állt, mert császár-

pártinak tartották. A Bánságból honvédtisztek küldöttsége ment Debrecenbe vádaskodni ellene, hogy egyetlen hadmozdulatot sem tesz Temesvár ellen, csak a szerbek ellen. Vallomásában ezzel is bizonyítani próbálja egyet nem értését a hivatalos magyar forradalmi politikával, és alátámasztani saját hűségét. De elismeri a felelősségét, mert bár az április 14-i eseményeket nem helyeselte, azzal a ténnyel, hogy a helyén maradt, az országgyűlési határozatot magatartásával és cselekedetével hallgatólag elismerte és felségsértővé vált. (KATONA 1983)

Mindazokat az érveket, amelyeket Kiss Ernő saját védelmére felhozott, Ernst hadbíró szerint nem lehet figyelembe venni, mert a dolgok katonai szempontból való megítélésével védekeznek. A vádlottak ellenérveit Ernst azzal is félresöpörite, hogy azok a bíróság ítéletének meghozatalakor semmilyen jelentőséggel nem bírhatnak, legfeljebb kegyelmi úton mérlegelhetők. Viszont kegyelemről szó se lehetett. (ORDAS 1988: 92) Felrója Kiss Ernőnek, hogy mindvégig megmaradt a lázadó kormány szolgálatában. Szerinte mindenkinek meg volt adva a lehetőség, hogy megtegyék azokat a lépéseket, amelyeket a becsület és a kötelesség a katona számára előír. Nem vehető figyelembe az a megállapítása, hogy ezt a lépést az akkor már elharapózott terrorizmus és személyes biztonsága miatti aggodalom okán nem tehette meg. Mégpedig azért, mert egyrészt ez idő tájt számos tiszt értette meg, mi a kötelessége, és visszatért a forradalmi hadseregből a törvényes zászlók alá, másrészt pedig éppen a válságos helyzetben mutatkozik meg leginkább a valódi hűség, engedelmesség, a jó ügyhöz való ragaszkodás. És éppen ezért minden becsületes embernek, kiváltképp pedig a katonának, a magasabb állású tisztnek bátran szembe kell néznie minden valóságos vagy képzelte veszéllyel. Súlyosbító körülmény az az állás, melyet a vádlott az osztrák hadseregben betöltött. Ezredes és ezredparancsnok volt, éppen ezért példát kellett volna mutatnia beosztottjainak. Az osztrák hadseregbe jellemző hűség következtében az alárendelt megszokta, hogy a parancsnoknak vakon engedelmeskedjen, és hogy az ő példáját kövesse.

Valóban, akik nem esküdtek fel a magyar alkotmányra, hanem megmaradtak csak az uralkodóhoz fűződő személyes hűség mellett, azokat nem minősítették becstelennek. Sokakat a csapatszellem, az ezredhez való tartozás tántorított vissza egy sorsdöntő és főleg újszerű lépéstől. Ernst szerint enyhítő körülménynek számít, hogy a vádlott legfeljebb csak átlagos szellemi képességekkel rendelkezik, a királyi csapatok ellen tényleges parancsnokságot nem viselt, pusztán adminisztratív beosztást töltött be. (KATONA 1983)

A perrendtartás szerint a bíróság tagjai – a vádlottak jelenlétében – esküt tettek, majd rangcsoportonként, külön-külön meghozták ítéletüket. Kiss Ernő ítéletét 1849. szeptember 21-én mondták ki: Kiss Ernő ezredes vádlott úr bűnös felségsértés büntetésében, és ezredesi rangjának, rendjeleinek és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett lőpor és golyó általi

halállal büntetendő. (ORDAS 1988: 92.) A ítéletet október 6-án hajtották végre. Ezen a napon Kiss Ernő hősi halált halt tizenegy bajtársával együtt.

Ferenc József vállalta ugyan tetteiért a felelősséget, cselekedete politikai következményét azonban valószínűleg nem tudta felmérni. Nem látta át, hogy az aradi ítéletek a magyar nemzet és a Habsburg-dinasztia viszonyát hosszú időre jóvátehetetlenül megterhelik. Az ifjú császár nem ismerte a kompromisszumot mint a politika nélkülözhetetlen eszközét. Hitt a korona mindenhatóságában, hogy a koronás főnek soha alkudnia nem kell. Nem így a közvélemény. Az ítéletek szokatlan felháborodást keltettek szerte Európában. Metternich szerencsétlen lépésnek találta Batthyány kivégzését. Palmerston brit külügyminiszter szerint „az osztrákok a legnagyobb vadállatok azok közül, akik valaha a művelt ember nevét bitorolták”. Az orosz cár személyes sértésnek vette az aradi ítéletet, és úgy vélte, hogy Ausztria politikai hibát követett el, megsértve legjobb szövetségését és még ellenségesebbé téve egy nép szellemét, amelyet inkább engesztelni kellett volna. (SOMOGYI 1989: 40.)

ÖSSZEGZÉS

A magyarokkal szembeni megtorlás mindenképpen jelentős történelmi mozzanat. Elsősorban azért, mert ez volt az első olyan osztrák–magyar összetűzés, amely nem kegyelemmel és bizonyos fokú kompromisszumkészséggel zárult. Másodsorban az aradi vértanúk elleni perek és kivégzések tanúsítják, hogy miként lehet kategorikusan elutasítani minden ellenérvet egy jogilag bizonytalan és ellentmondásos vád alapján, és hogyan szorulhat háttérbe a törvénytisztelő igazságosság az uralkodó dinasztikus és politikai célokkal szemben. Ausztria mindenáron példát akart statuálni, és meg is tette. Nem a vádak jogi megalapozottsága volt a fontos, hanem a mielőbbi és minél elrettentőbb megtorlás egy új abszolutista rendszer gyors megszilárdításáért, amely ugyancsak kudarcot vallott. Amellett, hogy a magyar oldalon állt, a hazájáért harcolt, saját vallomása szerint Kiss Ernő katona volt, és nem volt császárellenes, felségsértő. Talán a halála is az ő igazát támasztja alá, hiszen az uralkodó politikai érdekei áldozták fel, ezért lett vértanú. Még ha nem is önszántából.

IRODALOM

- BLED, Žan-Pol 1998. *Franc Jozef*. Beograd. GAVRILLOVIĆ Slavko 1994. *Istorija Srpskog naroda. Od prvog ustanka do Berlinskog kongresa 1804–1878*. Beograd.
- HERMANN Róbert 1999. *Megtorlás az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után*. Budapest.
- HERMANN Róbert 2007. *A császár felelőssége – I. Ferenc József és a megtorlás* = Kisebbségkutatás, 3. sz. http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2007_03/cikk.php?id=1451

KATONA Tamás 1983. *Az aradi vértanúk*. Bratislava.

ORDAS Iván 1988. *Az aradi tizenhárom*.

SOMOGYI Éva 1989. *Ferenc József*. Budapest.

Sentencing to Death Ernő Kiss

The aim of this paper is to set forth the circumstances of how Ernő Kiss, one of the martyrs of Arad, was sentenced to death, focusing on the personal responsibility of the Emperor Franz Joseph. Ernő Kiss is a person of cardinal importance, not only from the all-Hungarian perspective but also from the aspect of Vojvodina since he took part in the battles of the Serbian-Hungarian war, which left its mark for a long time on the political and social relations of the two nations and perhaps, in certain aspects, can be felt even today. This essay was written on the basis of literature on the subject supplemented by the confession by Ernő Kiss at the trial.

Keywords: Ernő Kiss, the Martyrs of Arad, 1848/49 Revolution, retaliation, sentence, responsibility of Franz Joseph

---

*A Szabadkai Magyar Főkonzulátus a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából
kiírt 2009. évi tanulmány pályázatának II. díjas pályaműve*